

Så här gjorde vi

- exempel på lokalt utvecklingsarbete i skolan

Böcker i serien Verktyg för utvärdering

Att utvärdera skolan

Att organisera utvärdering

Att genomföra utvärdering

– exempel från skolor och kommuner

Så här gjorde vi

– exempel på lokalt utvecklingsarbete i skolan

Produktionsfakta

Författare: Judit Lukács

Textbearbetning och layout: Judit Lukács

Grafisk form: Turid Gunnarson och Judit Lukács

Omslag: Turid Gunnarson

Tryckeri: db grafiska, Örebro, 1999

ISBN: 91-89313-57-7

Beställningsadress

Liber Distribution

Publikationstjänst

162 89 Stockholm

Tel: 08-690 95 76

Fax: 08-690 95 50

E-post: skolverket.ldi@liber.se

Beställningsnummer: 99:491

Så här gjorde vi

– exempel på lokalt utvärderingsarbete i skolan

SAMMANFATTNING

I den här skriften finns exempel på hur man kan använda resultaten av Skolverkets utvärderingar, uppföljningar och provverksamhet i det lokala utvärderings- och utvecklingsarbetet. Skriften innehåller dels reportage från olika kommuner, dels faktaavsnitt om Skolverkets arbete inom dessa tre områden.

ÄMNESORD

Barnomsorg, förskoleklass, grundskola, gymnasieskola, uppföljning, jämförelsetal, utvärdering, provverksamhet.

Innehåll

Förord	7
Frågorna är olika men syftet alltid det samma	9
Örebro anpassar nationell utvärdering för lokala tester	12
Uppföljning – ett viktigt steg mot utveckling	16
Vårt nätverk är guld värt	18
Nationella proven tar pulsen på kunskapsnivån	24
Knyt en viss prestation till ett visst betyg	26
Många små projekt ger en helhetsbild	30

Författaren

Judit Lukács är frilansjournalist med bland annat skola och utbildningsväsende som sitt område. Hon är också redaktör för hela serien Verktyg för utvärdering.

Förord

Så här gjorde vi är nr 4 i en serie skrifter som Skolverket ger ut under samlingsnamnet *Verktyg för utvärdering*. Seriens skrifter behandlar på olika sätt och med olika infallsvinklar och tyngdpunkter uppföljning och utvärdering av skolverksamheten i kommuner och skolor.

Den här skriften ger bland annat exempel på hur man kan använda resultaten av Skolverkets utvärderingar, uppföljningar och provverksamhet i det lokala utvärderings- och utvecklingsarbete som sker i kommuner och skolor. Skriften är skriven av journalist *Judit Lukács* och innehåller reportage från

olika kommuner, kompletterade med faktaavsnitt om Skolverkets arbete.

Det är många som har bidragit till innehållet i denna skrift. Vi vill särskilt tacka de lärare, skolledare och företrädare för kommuner som delat med sig av sina erfarenheter.

Stockholm i november 1999

Kerstin Mattsson
Skolverket

Frågorna är olika men syftet alltid det samma

En av Skolverkets viktigaste arbetsuppgifter är att utvärdera skolans verksamhet. Det gör man genom fördjupade studier och analyser inom valda områden. Vilka problem- eller ämnesområden som utvärderas är olika, men syftet är alltid det samma: att analysera och förklara utifrån elevens, samhällets och skolorganisationens perspektiv i förhållande till de nationella målen.

När Skolverket beslutar att göra en utvärdering av en viss frågeställning kan det bero på flera olika saker:

- Verket får signaler om att det finns problem av något slag inom skolan som man beslutar att utvärdera. Signalerna kan komma dels från Skolverkets egen organisation, både den centrala och regionala, dels utifrån, till exempel genom artiklar i pressen och liknande. Det kan handla om föräldrar som reagerar över beslut som rör deras barns skolgång, om att ovanligt många rektorer väljer att lämna sina tjänster eller om att andelen kvinnor i lärarkåren ökar drastiskt.
- Man vill ta reda på hur förändringar i skolsystemet tagits emot i verksamheten. Fungerar det som man har tänkt sig? En typisk sådan utvärdering har gjorts kring programmen i gymnasieskolan.
- Förändringar i samhället/omvärlden som kan påverka skolan kan också leda till att man väljer att göra en utvärdering. Det är då fråga om mer teoretiskt baserade utvärderingar eller fördjupade analyser som ska öka intresset för och handlingsberedskapen bland dem som arbetar inom skola

och kommun. Exempel på en sådan studie handlar om det mångkulturella samhället och dess påverkan på skolan.

- Skolverket får också direkta uppdrag från regeringen att utvärdera en viss verksamhet, till exempel försöksverksamheten med föräldrastyrelser inom grundskolan.

Bidra till utveckling

Skolverkets utvärderingar görs ofta i ett urval skolor eller kommuner. Genom dessa utvärderingar tar man reda på hur verksamheten bedrivs, vilka förutsättningar är för just den skolverksamheten, vad innehållet i verksamheten är samt vilka resultat man uppnår. Ambitionen är att hitta olika samband, till exempel mellan förutsättningar och resultat, förutsättningar och processer, processer och resultat samt förklaringar till resultaten. Ofta görs också analyser ur flera olika perspektiv. Det kan handla om kön, social bakgrund, geografi eller etniska skillnader.

Utvärderingar ska bidra till att utveckla skolan. En utvärdering ska ge förståelse, perspektiv, impulser och fungera som underlag för reflektion men också

leda till åtgärder, inte enbart för dem som är direkt berörda av en utvärdering utan också för andra.

Utvärderingarna är dessutom tänkta att bidra till skolans utveckling genom att visa exempel på hur en utvärdering kan läggas upp och vilka områden som kan vara intressanta att fokusera.

Varje år publicerar Skolverket ett antal utvärderingar. Vissa, till exempel de nationella kunskapsmätningarna, återkommer regelbundet medan andra rapporter i regel berör ett smalare område och genomförs bara en gång.

Några exempel

Här följer några exempel på olika typer av utvärderingar som gjorts inom Skolverket:

Elevers kunskaper. Grundskoleelevers kunskaper i bland annat svenska, engelska och matematik utvärderades 1995. Resultaten redovisades i ett tiotal olika rapporter under 1996–97. De kunskaper som eleverna hade i 1995 års utvärdering har jämförts bland annat mot målen i Lpo 94 och med tidigare resultat.

Man har också jämfört olika gruppers resultat, till exempel pojkars och flickors. En sådan utvärdering kan fungera som väckarklocka i kommuner och skolor genom att den visar på vilka behov som finns inom vissa elevgrupper eller vissa ämnesområden.

Utvärderingen kan också användas som utgångspunkt för egna utvärderingar, antingen genom att utvärdera samma områden som Skolverket har gjort eller genom att använda sig av samma metoder men inom andra områden.

Utvärdering av grundläggande vuxenutbildning. Åren

1995–96 utvärderades reformeringen av den grundläggande vuxenutbildningen. I 15 kommuner undersökte Skolverket hur reformen tagits emot och anpassats i kommunerna, hur man organiserar, genomför och styr verksamheten samt hur olika intressenter, bland andra lärarna och de studerande, ser på verksamheten.

Den här utvärderingen visade att det bland de 15 kommunerna bara var en del som genomfört reformeringen så att man uppfyllt de nationella målen. Man fann också vissa områden som kommunerna behövde särskilt se över.

Den här typen av utvärdering kan fungera som en uppmaning till kommuner att utvärdera hur det ligger till inom den egna vuxenutbildningen och om det finns anledning att uppmärksamma vissa områden.

Gymnasieskolan i stöpsleven – då, nu, alltid – perspektiv på en skolreform. Det här är en typ av utvärdering som är naturligt att göra för Skolverket men som inte är något som kommunerna tar på sig. Genom det historiska perspektivet kan man ge perspektiv på aktuella händelser.

Olikheter – brist eller tillgång? I den här utvärderingen har Skolverket samlat in kunskap och erfarenheter kring hur lärare lägger upp sin undervisning med utgångspunkt från att den ska svara både mot pojkars och flickors förutsättningar och behov.

I rapporten beskrivs både sär- och samundervisning av pojkar och flickor i några skolor och hur lärarna har tänkt när de valt att undervisa på ett visst sätt. Här finns två olika värderingsgrunder: den ena

är att flickors olikhet är en brist som ska kompenseras med särundervisning, den andra är att flickors olikhet är en tillgång som berikar gruppen men som innebär att man ger eleverna tillfälle till flera olika former av inläring.

En utvärdering av det här slaget kan fungera som inspiration för att göra mer ingående eller djupare studier än vad som är vanligt och för att ta reda på vilka underliggande värderingar som styr ens arbete.

En fullständig förteckning över Skolverkets material finns dels i häftet Rapporter & Trycksaker som uppdateras regelbundet, dels på Skolverkets hemsida, www.skolverket.se.

Örebro anpassar nationell utvärdering för lokala tester

I Örebro har man använt frågor ur Skolverkets nationella utvärdering 1992 för att mäta och jämföra hur elevernas kunskaper i nutidsorienterande ämnen förändras under skoltiden. Metoden ger underlag för politikernas beslut om skolans verksamhet och inriktning.

Våren 1995 fick ett representativt urval av klasser från år 9 i Örebro sätta sig med ett prov med uppgifter plockade ur en utvärdering som Skolverket genomfört på nationell nivå för att bedöma elevernas kunskaper.

Två år senare, när samma årskull gick andra året i gymnasieskolan, gjordes provet om med ett nytt urval. Frågorna och uppgifterna var de samma, eleverna fanns i samma population. Målet var både att mäta elevernas kunskaper och att se hur dessa kunskaper förändras över tid.

– Elevernas kunskaper i nutidsorienterande ämnen är ett av de områden som vi har i uppgift att utvärdera, berättar *Svante Hultin*, chef för utvärderingsenheten i Örebro kommun. Men det är ingen lätt uppgift, eftersom det faktiskt inte finns några bra mätinstrument som både fungerar och ger möjlighet till jämförelser.

– I stället valde vi att välja ut några prov inom områden som ingick i Skolverkets utvärdering som publicerades 1992. Vi valde frågor som vi tyckte passade in, en av frågorna gjordes om till ett grupparbete och så skapade vi ytterligare en gruppuppgift som fick en lokal anknytning.

Miljö, etik och rättvisa

Valet av frågor gjordes av en arbetsgrupp av lärare och skolledare. Tanken var att genom provet få veta något om elevernas kunskapsnivå i ämnen som anknyter till frågor om miljö, etik och rättvisa.

Frågorna tog upp naturvetenskap och samhällsvetenskap. De flesta frågorna ställdes till eleverna individuellt, men med två uppgifter skulle eleverna arbeta i grupp: den ena uppgiften hade plockats från Skolverkets utvärdering och gjorts om till grupparbete, i den andra uppgiften skulle eleverna enas om en lokal fråga som de upplevde som viktig och angelägen och beskriva hur de skulle gå till väga för att få svar på frågan.

– Att välja ut ett antal frågor från Skolverkets utvärdering var givet för materialet är alldeles för stort och omfattande för att i sin helhet kunna användas lokalt, menar Svante Hultin. Däremot fungerar det säkert utmärkt som forskningsmaterial på nationell nivå.

Den första utvärderingen presenterades i form av en rapport och lades på politikernas bord i slutet av 1995. Redan då var det klart att undersökningen

skulle upprepas två år senare på samma population för att kunna se förändringar i ungdomarnas kunskaper över tid.

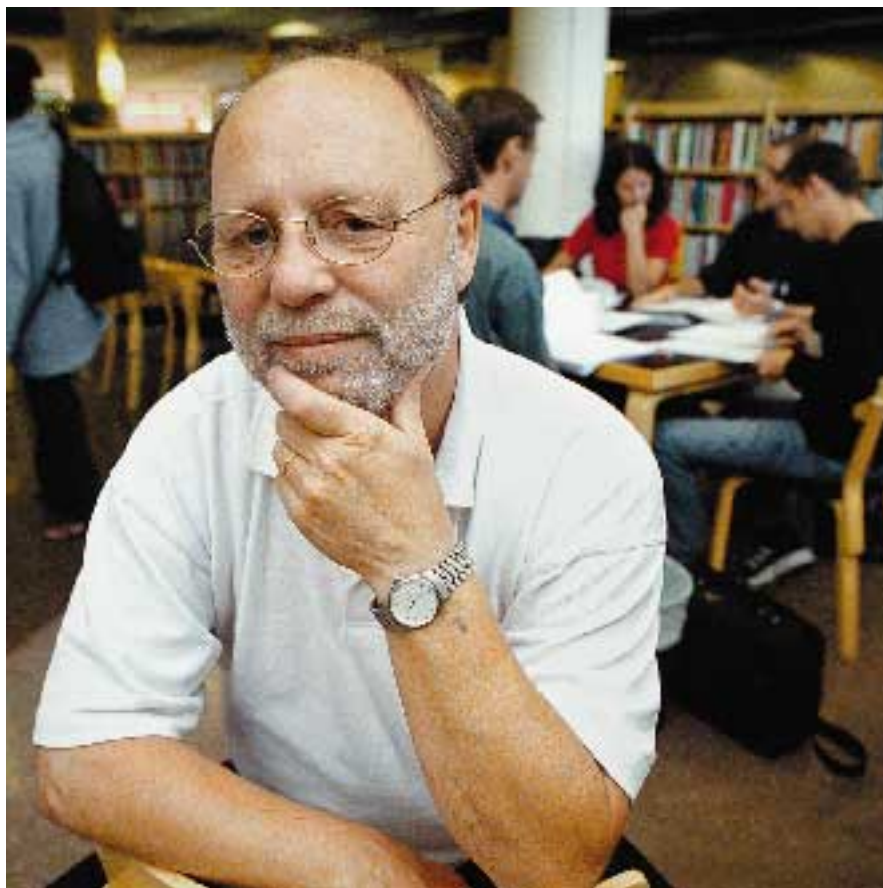
– Att vi valde en tidsintervall på två år har flera förklaringar. Vi ville att det skulle gå en viss tid mellan båda utvärderingarna, men ville helst undvika

att lägga provet under gymnasieelevernas sista läsår då de ändå har mycket att göra.

Både brister och beredskap

Rapporten från 1995 visade bland annat att ungdomarna i Örebro inte var annorlunda än i riket i öv-

– *Elevernas kunskaper i nutidsorienterande ämnen är ett av de områden som vi har i uppgift att utvärdera, säger Svante Hultin. Men det är inte lätt, för det finns inte några bra mätinstrument. Därför valde vi ut några frågor ur Skolverkets utvärdering och kompletterade utvärderingen med en uppgift med lokal anknytning.*
Foto: Lasse Persson.

rigt: de hade brister i sitt naturvetenskapliga kunnande men en god handlingsberedskap i politiskt hänseende. Många av svaren som gäller demokrati och framtid stämmer väl överens med liknande undersökningar av ungdomar.

När man 1997 gjorde om samma prov var resultaten inte särskilt annorlunda. Elevernas syn på världens framtid var något mörkare, dessutom prioriterade man lite annorlunda när det gäller vad man lärt sig i skolan som är särskilt viktigt inför framtiden.

Resultaten från undersökningarna har presenterats centralt i kommunen, sedan har de gått ut till diskussion i de 15 kommunalnämnderna.

Troligen kommer man i Örebro att göra ytterligare en utvärdering om några år, denna gång på en annan grupp elever som går andra året i gymnasieskolan.

Positiv motbild

– När den första rapporten presenterades i kommunstyrelsens allmänna utskott minns jag att vi såg det som en positiv motbild till de då aktuella skrivelserna i tidningarna om hur stökigt det var i skolorna, minns *Johnny Andersson*, kommunalråd i Örebro. Några direkta beslut med anledning av rapporten tog vi aldrig på central nivå mer än några allmänna formuleringar som stämde överens med vad som redan fanns i vår skolplan.

I stället begärde allmänna utskottet att få in rapporter från samtliga kommunalnämnder och bildningsnämnder med anledning av rapporten. Det var dock ett system som inte fungerade särskilt bra.

Därför beslöt allmänna utskottet några månader senare att förändra kommunens arbete med utvärderingsrapporter.

Huvuddelen av ansvaret för uppföljning och utvärdering ligger numera på de olika kommunalerna. Två gånger om året träffas politiker och rektorer i respektive kommunal i så kallade dialogträffar. Vid dessa träffar diskuterar man aktuella utvärderingsrapporter och föreslår åtgärder. Varje dialogträff dokumenteras och så småningom presenteras en sammanfattning av alla dialogträffarna för kommunstyrelsens allmänna utskott.

– På så sätt kan vi som sitter centralt på ett organiserat sätt få reda på vad kommunalernas utvärdering och uppföljning har lett till, säger *Johnny Andersson*.

Uppföljning

– ett viktigt steg mot utveckling

Fyra gånger om året samlar Skolverket och Statistiska Centralbyrån (SCB) in uppgifter om skolan från kommunerna. Uppgifter som sammanställs i rapporter och databaser. Det viktiga med dessa mätningar av skolan är att de är regelbundet återkommande. Materialet är ett beslutsunderlag för regering, riksdag och ett instrument för kommunernas uppföljning och utvärdering av skolans verksamhet. Jämförelsetalen är en av uppföljningsprogrammets fyra delar.

Det nationella uppföljningssystemet för skolsektorn startade 1992/93. Det insamlade materialet är uppdelat på tre områden:

- *Organisation* (antalet elever och skolor, val av språk, modersmålsundervisning och liknande).
- *Resurser* (kostnader och lärarresurser).
- *Resultat* (betyg och övergång till högre skolformer).

Materialet – d v s jämförelsetalen – presenteras två gånger om året, i mars och i september. Vid det senare tillfället får dessutom varje kommun en sammanställning av jämförelsetalen i den egna kommunen, i kommungruppen och för hela riket. Förutom de tryckta rapporterna finns materialet också som en databas på Skolverkets hemsida och som datafiler i Excel-format.

Utgångspunkt för analys

I kommunerna är det skolchefen och skolstyrelsen som är mottagare av jämförelsetalen. Statistiken används ofta i budgetarbetet samt för lokala skolplaner och arbetsplaner.

Framför allt är det meningen att jämförelsetalen ska lyfta fram värdefulla skillnader mellan kommunerna, väcka intressanta diskussioner och kanske också fungera som underlag för förändringar i verksamheten. Men jämförelsetalen är bara en utgångspunkt för analys. För att kunna förstå vad som ligger bakom skillnader och variationer måste materialet diskuteras och bearbetas vidare. Den här formen av utredningskultur är något som är specifikt för den mål- och resultatstyrning som gäller för det svenska skolsystemet.

Det statistiska grundmaterialet används också för att centralt arbeta vidare med vissa frågeställningar som fördjupas och utvecklas vidare. Sådana djupdykningar resulterar i olika rapporter från Skolverket, till exempel rapporten: Varför kostar elever olika? En analys av skillnader i kommunernas kostnader för grundskolan.

Andra studier handlar om resurser, resultat och socioekonomisk bakgrund i landets alla högstadieskolor, om elevströmmar från grundskolan till gymnasieskolan för vissa årskullar och liknande.

Foto: Martin Skoog.

Skolbilder, beskrivningar och provresultat

Förutom jämförelsetalen ingår ytterligare tre verksamheter i Skolverkets uppföljningsprogram: skolbilsundersökningarna, kvalitetsredovisningarna och de nationella provresultaten.

Skolbilsundersökningarna mäter attityder till skolan. Underlaget är ett representativt urval av allmänhet, föräldrar, elever och lärare. Frågorna tar bland annat upp förtroendet för skolan som institution, kvalitet, inflytande över olika delar av skolans verksamhet, synen på förändringar och på omdebatterade skolfrågor. Resultaten från dessa undersökningar presenteras i särskilda rapporter, Attityder till skolan. Rapport nr 2 i denna serie publicerades 1998, en tredje mätning görs under våren 2000 och resultaten från denna publiceras våren 2001.

Inom Skolverket pågår också ett arbete med att utveckla ett system för kvalitetsindikatorer som verktyg för självvärdering och resultatpresentation.

Kvalitetsredovisningarna, är genom regeringsbeslut en årlig uppgift för skolor och kommuner. I redovisningarna ska kommunerna skriftligt redogöra för

hur de uppnått uppsatta mål och ange hur de ska komma till rätta med brister. Att skolor och kommuner ska följa upp och utvärdera sin verksamhet är inget nytt, men genom kvalitetsredovisningarna skärps kraven på att resultaten ska redovisas och ligga till grund för åtgärder.

Kvalitetsredovisningarna ska i första hand användas av dem som upprättar redovisningarna men kan också ligga till grund för dialogen mellan stat och kommun och för olika nationella analyser. Genom kvalitetsredovisningarna får bland andra Skolverkets avdelning för analys och stöd ett ännu bättre underlag för diskussioner med huvudmännen om skolutveckling. I vilken mån kvalitetsredovisningar kan insamlas och informationen systematiseras och göras tillgänglig kommer att utredas.

De nationella proven beskrivs i på sidan 24 i denna skrift. Den uppföljande delen av provverksamheten innebär att provresultat från ett urval skolor/kommuner samlas in. Dessa resultat sammanställs och förmedlas till samtliga skolor och kommuner.

Vårt nätverk är guld värt

Ett tiotal skolekonomer från fem kommuner i södra Sverige träffas regelbundet för att arbeta med kommunens jämförelsetal och få dessa att verkligen bli jämförbara med de andra kommunernas siffror.
– Det här nätverket är guld värt och ger mycket mer än dyra kurser där man bara kan skrapa på ytan, säger *Hans Thorsson*, ekonomiansvarig på Barn- och utbildningsförvaltningen i Kristianstad.

De fem kommuner som ingår i nätverket är Halmstad, Kalmar, Karlskrona, Kristianstad och Växjö. Dessa kommuner är ungefär lika stora, de ligger i södra Sverige och har i övrigt har ganska likartade förutsättningar, till exempel är kommunernas största städer också residensstäder. Nätverket började med att tjänstemän på central nivå i de fem kommunerna träffades bland annat för att diskutera jämförelsetal inom olika delar av kommunens verksamhetsområden, bland annat skola och barnomsorg.

– Men vi som arbetar dagligen med materialet ifrågasatte siffrornas jämförbarhet så länge som vi inte med säkerhet visste vad siffrorna egentligen stod för, berättar *Göran Malmgren*, ekonomiansvarig på Barn- och ungdomsförvaltningen i Halmstad. Vad har de olika kommunerna räknat in i till exempel undervisningskostnaden, hur har man räknat fram hyrorna, är matkostnaderna för fritidshem och förskoleklass inräknade i kostnaderna för skolmältiden eller inte?

– Därför beslöt vi att bilda ett eget nätverk för att se om vi kunde ta fram jämförbara nyckeltal. Vi vet ju att jämförelsetalen används mycket av politikerna för att analysera och jämföra skolans kostnader.

En utgångspunkt för analyser

Eftersom varje kommun lägger upp redovisning och budget på sitt sätt går det inte att dra slutsatser om

Hans Thorsson är värd för dagens nätverksmöte. Till mötet har han tagit fram underlag för vilka kostnader som ska finnas med under rubriken Självkostnad för grundskoleelev.

Nätverksträff i Växjö. Från vänster: Hans Thorsson och Daniela Serban, Kristianstad; Kjell Agnhage och Göran Lundell, Växjö; Mikael Thornéus och Ann Christin Östberg, Karlskrona; Göran Malmgren och Karin Quander, Halmstad samt Kristina Olson, Kalmar. Med ryggen mot kameran sitter artikelförfattaren.

kostnaderna i olika kommuner enbart utifrån talen. Skolverkets material är också mycket omfattande och innehåller alltför många möjligheter till feltolkningar för att kunna fungera som annat än utgångspunkt för analyser av kostnaderna. Det är ekonomerna i det här nätverket eniga om.

Samtidigt är jämförelsetalen ett mycket viktigt material för politikerna. De har ett rättmätigt behov av att få perspektiv både på utvecklingen i den egna kommunen och göra jämförelser med andra kommuner.

– Tyvärr händer det alltför ofta att politikerna använder Skolverkets jämförelsetal på betydligt mer allvar än som utgångspunkt för diskussion och analys, menar *Mikael Thornéus*, chef för ekonomifunktionen på Barn- och ungdomsförvaltningen i Karlskrona. Då brukar det gå åt rätt mycket tid och kraft åt att förklara för politikerna att siffrorna inte kan jämföras rakt av.

– Det intressanta är ju inte *att* det skiljer i kostnaderna, utan *varför* det gör det, lägger Göran Malmgren

till. I nätverket försöker vi få svar på dessa frågor.

Det ekonomiska nätverket träffas ungefär fyra gånger per år. Varje gång ses de i Växjö, som är den mest centralt liggande av de fem kommunerna. Men värdskapet och ansvaret för mötenas innehåll roterar.

På nätverkets första möten beskrev man dels sin egen kommuns organisation för de andra, dels det resursfördelningssystem som var och en arbetar med. Efter det satte man i gång med att med utgångspunkt från Skolverkets siffror för respektive kommun och kommunernas egna siffror hitta jämförelsetal som verkligen är jämförbara.

Ett nytt och gemensamt underlag

Till dagens möte har Hans Thorsson, som är värd denna gång, tagit fram ett underlag för vilka kostnader som han föreslår ska finnas med under rubriken Självkostnad för grundskoleelev. Det är en detaljerad beskrivning med tretton rubriker som förgrenar sig i både underrubriker och rubriker under dessa. Tanken är att indelningen ska vara så tydlig att ingen ska

behöva vara osäker på vad som ingår i olika poster och delposter. Ju mer noggranna beskrivningarna är desto lättare är det att se och jämföra de olika verksamheterna, både vad det gäller kostnader och innehåll.

Senare under dagen ska man enas om detta underlag håller. I så fall ska alla, som en övning, till nästa sammanträde ha räknat om 1997 års bokslut enligt den nya indelningen. Om detta fungerar bra kanske man kommer att ge sig in på årets budget.

Diskussionerna i gruppen handlar alltså både om att bryta ner, analysera, jämföra och utbyta erfarenheter. Det finns ständigt en rad med aktuella ämnen att ta upp. Här är några:

- Hur löser man frågan om ankomstregistrering av alla fakturor med tanke på den nya redovisningslagen?

I nätverket har de fem kommunerna upptäckt hur olika de är. – Olikheterna finns både på central nivå i kommunerna men också när det gäller politikernas intresse för detaljer, menar Kjell Agnhage i Växjö.

- Är hyrorna för skolans lokaler marknadsmässiga eller inte?
- Hur räknar man ut underlaget för bidraget till fristående skolor? Vilka kostnader ingår i detta bidrag?
- Hur gör man med kvalitetsmätning respektive upphandling av tjänster?
 - Om jag vill föreslå en förändring är det faktiskt lättare att hänvisa till en lösning i någon av de andra kommunerna i nätverket än att försöka lansera den som min egen idé, säger *Kristina Olson*, förvaltningskamrer på Barn- och ungdomsförvaltningen i Kalmar. Dessutom är det en lösning som redan är i gång, den är prövad i praktiken.

Mer och mer olika

Det här årets arbete har lett till att de fem kommunerna mer och mer upptäcker hur olika de är.

– Olikheterna finns både på central nivå i kommunerna, hur ramarna beslutas för just den verksamhet vi arbetar med, men också när det gäller politikernas intresse för detaljer, menar *Kjell Agnhage*, chef för ekonomiavdelningen på Skol- och barnomsorgsförvaltningen i Växjö.

Vid en snabb genomgång framkommer följande:

- I Halmstad är budgeten gemensam för barnomsorg och skola. Här har varje elev dels en grundresurs, dels en viktad resurs där man tar hänsyn till områdets sociala struktur. Dessutom tar man hänsyn till personalens lönenivå och liknande. Utifrån denna pott gör sedan varje rektor en egen budget som den politiska nämnden tar beslut om.

Daniela Serban är ekonom i Kristianstad.

- I Kalmar har varje stadium enligt den tidigare läroplanen en grundresurs. Sedan får varje enhet bidrag av olika slag. Budgeten görs på respektive enhet, men beslut om budgeten tas i den politiska nämnden.
- I Karlskrona fördelas pengarna till respektive rektor som fördelar pengarna inom sin verksamhet. Något beslut om disponeringarna inom rektorernas områden tas inte i den politiska nämnden.
- I Kristianstad är budgeten mycket noggrant uppdelad och mycket detaljerad. Praktiskt taget all fördelning sker centralt från barn- och utbildningsförvaltningen.

- I Växjö fördelas grundskolans resurser dels med en summa pengar per elev (där antalet elever fastställs två gånger per år), dels gör man tillägg för stöd av olika slag.

Efter den redovisningen utbryter raskt en diskussion om hur mycket hjälp rektorerna får i de olika kommunerna med sitt budgetarbete. Handlar det om hjälp till självhjälp, handledning eller något annat?

– I vår kommun har politikerna tydligt sagt ifrån att rektorerna i första hand ska syssla med pedagogiska uppgifter, berättar Hans Thorsson. Det är naturligtvis därför som vårt system är så lite decentraliserat som det är. Kanske beror det också på att flera av politikerna i barn- och utbildningsnämnden själva är lärare och värderar pedagogiken högt.

– Nätverket är bra också för oss som sitter ensamma som ekonomer på våra förvaltningar, säger Kristina Olson som är ekonom i Kalmar.

– Det intressanta är ju inte att det skiljer i kostnaderna mellan våra kommuner utan varför det gör det, menar Göran Malmgren. Det är de frågorna vi försöker få svar på i nätverket. Från vänster: Mikael Thoméus, Ann Christin Östberg, Göran Malmgren och Karin Quander.

Allt mer integrerad verksamhet

Vi återkommer till Skolverkets uppföljningsmaterial. Kjell Agnhage är inte säker på att Skolverket vet hur olika det kan se ut i kommunerna och vilket jättarbete det kan vara att ta fram siffror precis enligt Skolverkets beställning. I en av nätverkets kommuner arbetar två personer under två veckor varje år med att räkna ut de siffror som beställts från Skolverket, medan det i en annan av kommunerna inte går åt mer än ett par arbetsdagar för samma uppgifter.

Vissa av uppgifterna kan vara särskilt kniviga:

– Hur räknar man fram antal lärare per hundra elever när lärarna jobbar tillsammans med förskollä-

rare, fritidspedagoger och fritidsledare, undrar Kjell Agnhage.

– Det blir också allt svårare att skilja de olika verksamheterna åt kostnadsmässigt eftersom de blir allt mer integrerade i varandra, säger Kristina Olson. Förskoleklass, grundskola och fritidshem delar ofta både på lokaler, personal och material. Då är det fullständigt hopplöst att försöka särskilja siffrorna.

Mikael Thornéus skulle vilja att Skolverket renodlar sina siffror på något sätt, att man arbetar utifrån varje årskull eller liknande i stället för att ta fram siffror på vad varje barn kostar inom barnomsorg och skola.

– Ofta arbetar samma personer med både förskoleklass, undervisning och skolbarnsomsorg, menar han.

Nätverksformen är bäst

Vad finns det då att enas om i det här nätverket?

– Vi kan gemensamt komma fram till hur vi räknar olika begrepp, till exempel vad en heltidsplats inom barnomsorgen betyder, säger *Karin Quander*, ekonom på Barn- och ungdomsförvaltningen i Halmstad.

– Inget är bättre än att arbeta i nätverk för att få användbara referenser, säger Hans Thorsson.

Det verkar finnas mängder av frågor som nätverket bara längtar efter att få diskutera: barnomsorgs-

taxorna, bokslutet, principer för hur man behandlar överskott och underskott vid årets slut, för att ta några exempel.

– Vi behöver alla enkla modeller som hjälper oss i budgetarbetet, säger Karin Quander.

– Nätverket är bra också för oss som sitter ensamma som ekonomer på våra förvaltningar, säger Kristina Olson. Det är bra att få ta del av andras erfarenheter, se hur andra gör och få stöd när vi behöver det.

Fotograf i Växjö: Hans Runesson.

Förändringar på gång

Skolverket är väl medvetet om att det finns problem i arbetet med att få ett system för jämförelsetalen som passar landets alla kommuner. På flera områden inom skolan sker också stora förändringar, till exempel integreringen av skolbarnomsorgen i skolan och att Skolverket sedan 1 januari 1998 har sektorsansvar även för barnomsorgen.

Sådana förändringar kräver förstås att uppföljningsarbetet förändras och anpassas, vilket Skolverket gör tillsammans med representanter för kommunerna. Bland annat pågår ett arbete med att, tillsammans med några skolor och kommuner, utveckla ett system för kvalitetsindikatorer som verktyg för självvärdering och resultatpresentation.

Nationella proven tar pulsen på kunskapsnivån

Nationella prov är det gemensamma namnet för det provsystem som i dag används i grundskolan, gymnasieskolan och svenska för invandrare (sfi). Systemet startade 1994, samtidigt med de nya läroplanerna, men även tidigare har det funnits prov av det här slaget.

Tanken med en del av dessa prov är att stödja betygssättningen så att den blir likvärdig över landet. Andra prov görs för att bedöma vilka elever som riskerar att inte klara av de mål som finns i läroplanen.

I grundskolan finns det både prov och diagnostiskt material. Både proven och det diagnostiska materialet är i de tre kärnämnen svenska, matematik och engelska (år 5 och högre). Det diagnostiska materialet används för att upptäcka elevernas starka och svaga sidor och man kan välja att använda hela eller delar av materialet. Tanken med detta material är att ju tidigare man upptäcker svackorna, desto lättare är det att göra något åt dem.

I gymnasieskolan finns det kursprov i ämnena svenska, matematik och engelska. Dessutom håller Skolverket på att bygga upp en provbank i tyska, franska och fysik, biologi och för vissa program med yrkesämnen.

För sfi finns prov i svenska för invandrare.

De nationella proven ska också mäta om eleverna når de kunskapsmål som finns i respektive kursplan. Därför är proven konstruerade så att de mäter delar av kursplanens mål.

De olika delarna i provsystemet är:

- *År 2.* Diagnostiskt material i svenska och matematik.
- *År 5.* Ämnesprov i svenska, matematik och engelska. Ämnesproven ska ge läraren stöd för att bedöma om eleven uppnått målen för år 5 enligt kursplanerna.
- *År 7.* Diagnostiskt material i svenska, matematik och engelska. Detta prov finns för att ta reda på elevens förutsättningar för att nå målen för år 9 i dessa tre ämnen.
- *År 9.* Ämnesprov i svenska, matematik och engelska. Proven ska ge läraren stöd för att bedöma om eleven uppnått målen för år 9 enligt kursplanerna och för att sätta slutbetyg i grundskolan. Dessa prov är de enda som är obligatoriska för grundskolan att genomföra.
- *Gymnasieskolan.* Kursprov finns för närvarande för vissa kurser i svenska, matematik och engelska. Även dessa prov är betygsstödjande, men det innebär inte att resultatet av proven ska bestämma elevens betyg i ämnet, det ska – liksom för ämnesproven år 9 – ingå som en del i det underlag som läraren använder för att sätta betyg.
- *Provbank för gymnasieskolan.* En provbank för B-

kurserna i franska, tyska och A-kursen i fysik, biologi samt för vissa program med yrkesämnena är under uppbyggnad.

- *Svenska för invandrare (sfi)*. Kursprov i svenska. Provet ska ge läraren stöd vid betygssättningen och bidra till att bedömningsgrunderna blir så enhetliga som möjligt.

Nära samarbete

Ämnes- och kursproven görs i samarbete med universitet och högskolor. För närvarande samarbetar Skolverket med Lärarhögskolan i Stockholm och Umeå (matematik, fysik och biologi), Uppsala universitet (svenska) och Göteborgs universitet (engelska och övriga moderna språk) samt med Högskolan i Växjö och Lärarhögskolan i Stockholm när det gäller proven för program med yrkesämnena. På dessa institutioner tas proven fram tillsammans med grupper av verksamma lärare, lärarutbildare, personer inom näringslivet, forskare och representanter från Skolverket.

Skolverket planerar dessutom samarbete med andra nordiska länders provbanker för att ha tillgång till så många prov som möjligt.

Eftersom det Nationella provsystemet är relativt nytt finns det få äldre prov som lärarna kan beställa som övningsmaterial för eleverna. Flera av de prov som använts i systemet sedan läsåret 1994/95 är sekretessbelagda i fem år. Det gäller dock inte proven i svenska. Ett annat undantag är kurs A- och kurs B-proven i engelska hösten 1998. Dessa prov går att använda som övningsmaterial. Inte heller ämnespro-

ven i år 9 är sekretessbelagda efter provtidens utgång.

Nytt med insamling

Att läraren använder resultatet från proven för att utvärdera den enskilda elevens framsteg är givet. Det används naturligtvis också som underlag i utvecklingssamtalet mellan lärare, föräldrar och elev. Dessutom kan rektor och lärare på en eller flera skolor (eller i en kommun) lokalt samla in provresultaten och dra slutsatser från det insamlade materialet.

Sedan våren 1997 samlar Skolverket in resultat från kursproven i ämnena svenska, engelska, matematik, tyska och franska från ett urval gymnasieskolor och kommunala vuxenskolor. Sammanställningen av dessa provresultat görs varje termin och skickas ut till alla gymnasieskolor. Även resultat från ämnesproven i år 9 samlas in från ett urval kommuner, sammanställs och förmedlas till samtliga skolor som har elever i år 9. Det finns också en rapport med fördjupade analyser av resultaten – Ämnesproven skolar 9 1998. Analys av resultaten. Dnr 97:475.

På Skolverkets hemsida, www.skolverket.se, finns mer information om nationella prov samt resultat-sammanställningar som kan laddas ner.

Hur hittar man då guldskörden i en sammanställning av provmaterial? Det viktigaste är nog att veta vad man letar efter.

Även goda exempel från andra skolor eller andra kommuner kan fungera som guldskörden. På Skolverkets hemsida finns det tips om skolor och kommuner som på olika sätt använder resultat från nationella proven i sitt arbete.

Knyt en viss prestation till ett visst betyg

I Karlstad använder lärarna på gymnasieskolan resultaten från de nationella proven som utgångspunkt för pedagogiska diskussioner. En ny läroplan och ett nytt betygssystem var de utlösande faktorerna.

– Det behövdes en avstämning, både inom och mellan de olika gymnasieskolorna, säger **Urban Karlsson**, utvecklingsledare på gymnasieförvaltningen. Vi vill så långt det är möjligt vara säkra på ett en viss prestation också ger ett visst betyg.

Urban Karlsson är övertygad om att kommunens lärare är kompetenta att sätta rättvisa betyg, men kan ändå förundras över hur olika betygssättningen kan bli. Det var därför som han ville prova att använda resultaten från de nationella proven på ett annorlunda sätt. Inom ramen för arbetet med utvärdering- och kvalitetssäkring i gymnasieskolan inrättade man ämnesgrupper med en eller två representanter från varje skola. I dessa grupper används de nationella proven (eller andra gemen-

samma prov som lärarna i Karlstad genomfört) för diskussioner om provresultat, betygssättning och utbyte av erfarenheter. Sedan för dessa personer frågeställningarna vidare till sina kollegor på den egna skolan. För närvarande finns det ämnesgrupper för svenska, engelska, matematik, historia och samhällskunskap.

Diskussionen redan i gång

I den före detta saluhallen i Karlstad sitter fem av gymnasielärarna i ämnesgruppen för engelska. Saluhallen är numera bibliotek för Tingvallagymnasiet och innehåller också en rad grupprum och arbetsrum för eleverna. Det här är gruppens fjärde möte.

Diskussionen är redan i gång för fullt när vi kommer in något försenade och Urban Karlsson hinner knappt komma in genom dörren innan han får en fråga: Hur ska vi göra med elever som har fått Icke Godkänt i engelska och vill tentera upp sig? Urban bollar tillbaka frågan: Det är precis frågor som denna som ni ska diskutera i gruppen. Sedan låter han lärarna fortsätta diskussionen.

– Resultaten från de nationella proven gjorde att vi behövde få svar på frågan: Varför är det så stora skillnader mellan våra gymnasieskolor, säger Urban Karlsson. Ämnesgrupperna är ett sätt att få svar på den frågan.

- Vad ska den elev kunna som får högsta betyg i engelska är en av de frågor vi diskuterat, säger Kerstin Lindquist (till vänster).
- En annan fråga som vi talat en del om är närvaron och dess betydelse, säger Anita Ward (till höger).

Diskussioner för samsyn

– Vi hade faktiskt redan på eget initiativ haft en träff med kommunens alla gymnasielärare i engelska när förslaget om ämnesgrupper dök upp, berättar Marie Lundgren, lärare på Sundsta-Älvkullegymnasiet. Träffen var mycket givande även om det var svårt att organisera så att alla hade möjlighet att komma. Vi talade om olika praktiska frågor och utbytte erfarenheter och tips med varandra.

- Hur ska vi göra med elever som har fått Icke Godkänt i engelska och vill tentera upp sig, undrar Marie Lundgren (till vänster) och Sonja Forsby. Urban Karlsson bollar tillbaka frågan:
- Det är precis frågor som denna som ni ska diskutera i gruppen.

I ämnesgruppen har diskussionerna haft en något annorlunda, mer principiell karaktär. Var och en i gruppen har också ansvar för att föra de viktigaste frågorna vidare till lärarna på den egna skolan.

Det första mötet för dem som skulle ingå i de olika ämnesgrupperna hölls i mars 1997. Utgångspunkten då var resultaten på de nationella proven i matematik och frågeställningen: Hur kommer det sig att skillnaderna är så stora mellan de olika gymnasieskolorna i kommunen?

– Urbans idé var att vi skulle träffas för att prata ihop oss och skaffa en gemensam syn på vad som krävdes för att få ett visst betyg, säger Marie Lundgren.

Till detta första möte hade Urban Karlsson gjort i ordning några diskussionsfrågor för att få igång grupperna. Frågor som tog upp betygskriterier och deras tolkning, prov och utformning av prover, rutiner för omtentamen, antalet elever som får Icke Godkänt och vad man gör åt detta, andra kriterier än provresultat som vägs in vid betygssättningen, uppläggning av olika kurser samt stöd till eleverna. Sedan har grupperna själva fyllt på med sina egna frågor.

Inga centrala kriterier

– Man kan nog säga att vi mest har diskuterat kring de sämsta och de bästa eleverna, säger *Rune Tallgren*, lärare på Sundsta-Älvkullegymnasiet.

Kanske är det inte så konstigt, eftersom det vid den tidpunkten inte fanns centralt fastställda kriterier för betyget Mycket Väl Godkänt. Varje skola tog i stället fram egna kriterier i varje ämne för Mycket Väl Godkänt. Medlemmarna i gruppen fick kopior både av de andras betygskriterier och av de lokala kursplanerna. Man har också diskuterat gränserna mellan olika betyg, värdet av gemensamma prov och hur tungt man ska väga in resultaten av de nationella proven.

– Vad ska den elev kunna som får högsta betyg i engelska, är en av de frågor vi diskuterat, berättar *Kerstin Lindquist* på Tingvallagymnasiet. Eller hur vi ska ta hänsyn till sådant som förmåga att samarbeta,

ta aktiv del i diskussioner och elevens förmåga att ta ansvar för sin egen inlärnin

– Vi har också talat en del om närvaron och dess betydelse, säger *Anita Ward* på Tullholmsgymnasiet.

När det gäller elever som inte blir godkända är alla i gruppen överens om att det finns många sätt att hjälpa dessa elever på, men att det till slut alltid handlar om pengar, som inte räcker till och tid, som det finns alldeles för lite av. Hur ska man hinna med att se och berömma alla elever, från de duktigaste till dem som har svårast?

På Tingvallagymnasiet har man lagt in extra undervisning i engelska två morgnar i veckan. Men för de elever som har lång resväg fungerar inte denna tidiga tid och på eftermiddagarna är de för trötta för att orka ta in något.

– Hos oss hade så många elever Icke Godkänt att vi lade in stödtimmar på ordinarie schemat, berättar *Sonja Forsby* på Nobelgymnasiet. De fick extra undervisning en förmiddag i veckan och de flesta klarade sedan också en omtentamen.

Pendlar mellan principer och praktik

Diskussionerna i gruppen pendlar hela tiden mellan principer för skolan, kommunen och hela skolsystemet och praktiska exempel från lärarnas vardag. Så här har vi gjort, hur gör ni? Man talar om problem med schemaläggningar, om svårigheter med lokaler, om tillgång till hjälpmedel av olika slag och om för- och nackdelar med att låta eleverna söka fakta på Internet.

Det är inte heller alltid som man håller sig till

– Vi har mest diskuterat kring de bästa och de sämsta eleverna, säger Rune Tallgren.

engelskan, lärarna gör ofta jämförelser med hur eleverna klarar sig i andra ämnen.

– Vi ser ju att de elever som till exempel har problem med engelskan också ofta har problem i svenska, kanske också i matematik, säger Sonja Forsby. Kanske beror det på att det är så låga intagningspoäng till de linjer som vi har i vår skola.

Att de olika gymnasieskolor har olika profiler är viktigt att känna till när man tittar på resultaten från de nationella proven. Annars börjar man undra varför andelen elever som har Icke Godkänt är så mycket högre i en skola än i en annan. Men känner man till de olika profilerna är tolkningen lättare.

Att använda de nationella proven som utgångspunkt för jämförande och pedagogiska diskussioner var ganska självklart för Urban Karlsson.

– De nationella proven ger en bra fingervisning om hur vår kommun ligger i förhållande till hela landet, säger Urban Karlsson. Proven är dessutom bra på så sätt att de är frikopplade från vår egen verksamhet, skrivna av personer utanför skolan.

Eniga i de stora linjerna

Även ämnesgruppen i engelska är nöjd med att ha de nationella proven som grund för diskussionerna. De har också kommit överens om några saker: Den elev som får Mycket Väl Godkänt ska vara bra på alla kriterier medan den som får Godkänt inte har lika hårda krav på detta. Och de nationella proven vägs in som ett av flera prov som eleverna får under terminen.

– Det är bra att vi är eniga om detta, för i detaljfrågorna skiljer vi oss i regel åt ganska ordentligt, menar Rune Tallgren. Vi jobbar olika med våra elevgrupper, vi testar eleverna olika, vi dokumenterar lektionerna olika och dessutom skiljer vi oss åt i arbetet med olika klasser.

– Jag tror att ämnesgrupperna kommer att finnas kvar även i framtiden, säger Urban Karlsson. Kanske kommer man då inte att diskutera kriterierna för Icke Godkänt utan i stället ägna sig mer åt att diskutera metoder, genomföra fler samordnade prov och ta beslut om man ska delta i de nationella proven eller inte.

Fotograf i Karlstad: Hans M Karlsson.

Många små projekt ger en helhetsbild

Hur bra är vår skola? Hur kan man ta reda på vet? Vad kan vi göra med de svar vi får?

Dessa tre frågor var utgångspunkterna för ett pilotprojekt som genomfördes i 100 europeiska skolor läsåret 1997/98. Malmomajskolan, en gymnasieskola i Vilhelmina kommun i Västerbotten, var en av de fem svenska skolor som deltog i projektet.

De valde att i stället för ett projekt genomföra tio delprojekt för att få så många aspekter på frågorna som möjligt.

Vi ville skaffa oss kunskap om skolans verksamhet och hur den uppfattas av olika parter, berättar *Helena Renman*, projektledare. På så sätt fick vi flera detaljbilder av olika delar av verksamheten som tillsammans bildar en helhet.

Rent praktiskt bildades en styrgrupp på skolan med representanter för skolledning, lärare, elever, föräldrar samt en så kallad kritisk vän (en person som fått skolans uppdrag att granska, kommentera och ifrågasätta skolans strategier och planer). På det nationella planet fanns en kommitté med Skolverket som samordnare. Här är Malmomajskolans delprojekt:

Enkät bland elever i år 9 om förväntningar på gymnasieskolan

En klass i år 3 i Malmomajskolan åtog sig som ett gemensamt projektarbete att fråga elever i grundskolans avgångsklasser om varför de sökt/inte sökt till Malmomajskolan, vad de tyckte om skolan och vilka förväntningar de hade. Eleverna fick också beskriva

hur de fått information om skolan och om de tyckte att de fått tillräckligt med information.

Sammanställningen av enkätsvaren visar vilka föreställningar och förväntningar som finns bland grundskolans elever, en viktig kunskap inte minst för de lärare som ska ta emot eleverna. Men arbetet med enkäten gav också gymnasieeleverna tillfälle att reflektera över sin egen och de blivande elevernas bild av skolan och dess verksamhet.

Föräldrar intervjuar elever

Två föräldrar i skolans styrgrupp genomförde intervjuer med tio elever fördelade på olika årskurser och program. Varje intervju tog ungefär två timmar och tog upp följande områden: övergången från grundskola till gymnasium, skollokalerna, skolledningen, elevernas syn på kurser, lärare, betygssystem och liknande samt elev- och föräldrainflytande. Intervjuerna visade bland annat att det skiljer mycket mellan vad olika lärare förväntar sig av de nytilkomna eleverna samt att det fanns en önskan om ett hemklassrum för

– Det borde finnas fler föräldrar i skolan, säger Ylva Semelius, en av de föräldrar som deltog i projektet. Vi är mer efterlängtade än vi tror.

varje klass. För de intervjuande föräldrarnas del var det mycket lärorikt att få lyssna till ungdomarnas tankar och funderingar.

– På flera punkter tvingades vi revidera våra föreställningar om hur elever ser på sitt skolarbete, berättar Ylva Semelius, en av de föräldrar som genomförde intervjuerna. Vi trodde att eleverna skulle vara noga med vad de sa till oss och att de skulle vara försiktiga med att framföra kritik men ändå vara kritiska och missnöjda.

– I stället fick vi gott om konstruktiv kritik och en hel del förståelse för de problem som skolan stod inför. Eleverna kunde också lägga ett samhällsperspektiv på skola och utbildning och hade dessutom god insikt i hur det fungerade i lärargruppen och vilka konflikter det fanns mellan skola och lärare.

Ylva Semelius blev glatt överraskad över hur bra

eleverna trivdes i skolan och vilken optimistisk syn de hade på sin framtid. När det gäller föräldrarnas roll i gymnasieskolan tycker Ylva Semelius att föräldrarna är lite väl osynliga i skolan.

– Det borde finnas fler föräldrar på skolan, säger hon, för vi är mer efterlängtade än vi tror.

Ylva Semelius har några förslag: Ett sätt att få in fler föräldrar i skolan kan vara att låta föräldrar ingå i en referensgrupp tillsammans med andra, till exempel elever och skolpersonal. En sådan grupp skulle fungera som stöd för dem som arbetar i skolan. (I Vilhelmina finns Hem och Skola-föreningen bara på kommunnivå.) Kanske skulle föräldrar kunna ingå i elevvårdsteamet eller bara finnas på skolan för de elever som behöver någon vuxen som kan engagera sig.

Specialarbeten om hur gymnasieelever och Komvux-studerande ser på skolan

Två elever på Malgömajskolan skrev var sitt specialarbete. Den ena eleven specialiserade sig på avångsklasserna, den andra eleven vände sig till elever på Komvux, som efter några år valt att återvända till skolan. Målsättningen var att med hjälp av en enkät få en bild av verksamhetens kvalitet och möjligheten till lärande.

Hur ser före detta elever på sin skola?

Två elever ur styrgruppen genomförde en enkät med ett antal före detta elever från Malgömajskolan. Frågorna handlade om hur eleverna i efterhand såg på

Simon Moritz, en av de två eleverna i projektets styrgrupp, tycker att motivationen hos eleverna är den viktigaste frågan att ta tag i.

– Utan motivation tar sig eleverna genom gymnasiet på enklast möjliga sätt och får sedan ägna mycket till och kraft åt att komplettera det som de lätt hade kunnat ta till sig under skoltiden, säger han.

sin gamla skola, på utbildningens kvalitet, på elevinflytande, elevvård, praktik och liknande. De före detta eleverna fick också lämna goda råd till de elever som nu studerar på skolan. Många av råden handlade om att ta till vara tiden i gymnasiet, att det nu handlar om ett lärande under eget ansvar och att välja gymnasieprogram efter ens egna intressen, inte efter vad kanske bästa kompis valt.

– De svar vi fick in var nyttiga både för oss elever och för lärarna, säger *Simon Moritz*, en av de två elever som genomförde enkäten. Bland annat flyttade vi ganska omgående informationen om gymnasieskolan från nian till åttan för att hjälpa eleverna att hitta rätt i jungeln och därigenom vinna motivation.

Eleverna kom i sina svar gång på gång tillbaka till att tiden på gymnasiet är en del i ett större sammanhang, att det är en utbildning som ska vara en förberedelse för fortsatta studier eller arbete. Många elever har dock svårt att under gymnasietiden se det-

ta större sammanhang, så där behöver både lärare, skolledning och syo-konsumenten påminna om detta.

För Simon Moritz är det här med motivationen den viktigaste frågan att ta tag i. Utan motivation tar sig eleverna genom gymnasiet på enklast möjliga sätt och får sedan ägna mycket till och kraft åt att komplettera det som de lätt hade kunnat ta till sig under skoltiden.

– Det bästa vore om alla som inte var tillräckligt intresserade eller motiverade kunde ägna en viss tid efter nian åt att pröva på att praktisera inom olika yrken, säger han. Man skulle fortfarande ha kvar sitt studiebidrag och få handledning på de olika arbetsplatserna. Efter ett år skulle de känna sig mycket mer säkra på vad de vill göra och vara motiverade för tre års skolarbete.

– Visst kostar det pengar, men jag tror att det är en lönsam ekvation på lång sikt. Med motivation får man elever som är intresserade och som med iver ger sig in i det program de valt. Varje elev blir specialist på något, och det är ju specialister vi behöver för att få Sverige på fötter!

Avskedsbrev

Ev av avgångsklasserna fick skriva ett avskedsbrev till skolan där de fick ta upp tre goda och tre dåliga saker med skolan. Eleverna fick också ge råd till blivande elever på Malgomajskolan.

Resultaten av avskedsbreven visade att eleverna hade en god insikt i arbetsförhållandena på skolan, lärarnas samarbete och skolledningens insatser.

– På det här sättet kunde vi ta till vara 25 elevers

erfarenheter under tre års skoltid, tillsammans 75 års erfarenhet, säger Helena Renman. Några av de synpunkter vi fick in borde föranleda en översyn av vissa rutiner och förhållningssätt.

Kanske skulle man tro att ett brev av det här laget skulle ge eleverna tillfället att ge igen för upplevda oförrätter. Men så har inte varit fallet. Tvärtom har eleverna använt sina möjligheter att ge positiv och konstruktiv kritik.

Essä om Malgomajskolan

En före detta elev fick i uppdrag att reflektera om sin tid i gymnasieskolan. Även om det ju blir en subjektiv beskrivning är det ofrånkomligt att det är skolan som bidragit till dessa föreställningar och upplevelser. Just den här elevens uppsats om Malgomajskolan, *Dreams of red brick*, publicerades både i skolan och i det europeiska projektets egen tidning.

Klassrådet som utvärderingsforum

Vid ett tillfälle under projekttiden genomförde alla klasser ett klassråd. Varje elev skulle ta ställning till vad – hos dem själva, elevgruppen, lärarna och organisationen – som kunde underlätta respektive hindra lärandet. I vissa klasser lät klassföreståndare eleverna skriva ner sina synpunkter och samlade sedan in dessa, i andra klasser förde klassföreståndaren egna anteckningar.

Resultaten från klassråden lämnades till en grupp av tre lärare som gjorde en sammanställning av alla synpunkterna. Det visade sig då att elever på olika program reagerar på skilda saker.

Helena Renman, projektledare på Malgomajskolan, var en av de åtta lärare som deltog i en kurs om samtalsmetodik.

– Jag lärde mig mycket av kursen, säger hon. Inte minst fick vi chansen att reflektera över vår roll som lyssnare, lärare har ju en tendens att bara vilja prata själva!

– Vi fick fram en mängd synpunkter på framför allt lärarnas sätt att planera och genomföra undervisningen, säger Helena Renman. Här finns också synpunkter på vad som är god respektive dålig kvalitet i skolan, elevernas eget ansvar för lärandet, men även sådant som schema, lokaler och elevarbetsplatser.

Lärare byter klass

De två lärare som fanns i projektets styrgrupp undervisade på två skilda program. Vid ett tillfälle bytte de klass med varandra och genomförde en diskussion i klasserna om lärarens roll i klassen och för att motivera eleverna. Samtalen visade tydligt hur eleverna upplever att olika program och olika ämnesgrupper har skilda status och lärarna fick också tips på hur de skulle kunna göra studierna mer meningsfulla.

– Här kunde eleverna diskutera med en lärare som de inte stod i något beroendeförhållande till, menar Helena Renman. Resultaten sammanställdes i en enkel summering och även om de är mest rele-

vanta för just dessa två klasser, finns det en hel del synpunkter av mer generell karaktär.

Utbildning i samtalsmetodik

Åtta av skolans lärare deltog i denna utbildning under handledning av projektets kritiska vän, *Svea-Maria Kuoppa*. Utbildningen gick ut på att lärarna med samtalets hjälp skulle kunna lyssna på och ta del av till exempel elevernas studiesituation och att kunna göra detta både i grupp och enskilt. Efter utbildningen genomförde de åtta lärarna en studiedag med hela kollegiet, där de vidarebefordrade vad de lärt.

– Jag var en av de åtta lärarna och tycker att jag fick stor användning av det jag lärde mig, framför allt i vardagssituationer med eleverna, säger Helena Renman. Inte minst fick vi chansen att reflektera över vår roll som lyssnare, lärare har ju en tendens att bara vilja prata själva!

Personalen för dagbok under en vecka

All personal på skolan fick under en vecka föra anteckningar varje dag om hur de upplevde sin situation på skolan, både negativa och positiva synpunkter. De fick också ange hur nöjda de var med skolan och åt vilket håll de tyckte att utvecklingen var på väg – uppåt, nedåt eller stabilt. Dagböckerna lämnades till skolans rektor som genom dessa rapporter fick en god blick av hur personalen upplever sin arbetssituation.

– En del av det som fanns i dagböckerna resulterade i personalsamtal med rektorn, framför allt för att stötta och backa upp, berättar Helena Renman.

Andra, mer generella synpunkter sammanställdes till en rapport.

Var och en av personalen fick också en skriftlig kommentar från rektor, en personlig återkoppling.

Många, kanske oförenliga, bilder

Svea-Maria Kuoppa, prefekt på lärarutbildningen vid Umeå universitet, var den kritiska vännen i projektet. Hon tycker att det var en rolig och stimulerande handledaruppgift.

– Det fanns många olika idéer i styrgruppen om vad man ville veta, men inte hur man kunde gå till väga, berättar Svea-Maria Kuoppa. Min uppgift blev att föreslå olika konkreta mål och metoder för arbetet. Det gällde också att se till att delprojekten inte svälldes ut och att tidsplanen hölls.

Idén om en kritisk vän fanns med i den ursprungliga projektbeskrivningen från EU. Svea-Maria Kuoppa tycker att hon mer fungerat som en professionell handledare än en vän och någon kritik har det inte handlat om. Kontakten med Malgomajskolan höll hon genom besök vid ett par tillfällen och genom många telefonsamtal med skolans rektor. Så här i efterhand önskar hon att hon kopplats in redan tidigare i projektet.

– Det hade också varit klokt att med styrgruppen diskutera konsekvenserna av att slå ihop några av delprojekten, menar Svea-Maria Kuoppa.

– Att genomföra många små delprojekt har fördelen att det ger många bilder av en och samma företeelser, ibland kanske också oförenliga bilder, säger *Kjell Granström*, en av de två forskare som följt de

fem svenska skolornas pilotprojekt. Bilderna kan ju bli begripliga om man lägger dem tillsammans och tar hänsyn till vem som gett varje enskild bild. Varken elever, lärare eller skolledning har en enda sann bild av skolan, vars och ens bilder är färgade av deras respektive utgångspunkter.

Malgomaajskolans tio delprojekt kan grupperas i tre grupper: projekt som vill fånga upp hur blivande, nuvarande och före detta elever ser på skolan, projekt som använder klassrådet som ett forum för utvärdering samt lärare som delger varandra och skolledningen sina synpunkter.

– Men det räcker inte med att samla in alla dessa synpunkter, det gäller också att analysera kritiken och förändra det som inte fungerar bra, menar Kjell Granström. Det gäller alla projekt av det här slaget. För om eleverna inte ser några resultat av sina ansträngningar är det risk att de känner sig maktlösa och tycker att den tid de lagt ner på att framföra sina synpunkter har varit bortkastad.

Åsikterna måste tas på allvar

Helena Renman är projektets andra ledare. Den förra var *Marianne Öbrand*, rektor på Malgomaajskolan fram till juni 1998. Hur ser fortsättningen ut?

Pilotprojektet inom EU är avslutat, men på Malgomaajskolan fortsätter både Ylva Semelius (till vänster) och Helena Renman att arbeta för en så bra skola som möjligt. Flera av de olika delprojekten önskar Helena att skolan tar in som en del i skolans arbete med sin egen utvärdering.

– Pilotprojektet är formellt avslutat med en rapport till Skolverket och EU samt med en konferens för alla deltagande skolorna som hölls i Wien hösten 1998, berättar Helena Renman. På den deltog jag och de två elever som ingick i styrgruppen. Eleverna höll i vår presentation av projektet på konferensen och det gjorde de med all ära. Presentationen blev också mycket uppskattad av konferensdeltagarna.

Under läsåret 98/99 gjorde Helena Renman och de två eleverna i styrgruppen en liten utställning om projektet som förhoppningsvis ska byggas på under hösten 1999. Helena Renman har också gjort en sammanställning av alla förslag som kom fram och haft det som utgångspunkt för att genomföra både mindre och större förändringar.

– Det är ingen mening med att fråga folk vad de tycker om deras åsikter inte tas på allvar och används som utgångspunkter för diskussioner och förändringar, säger hon. Vi har under den här tiden bytt ut en tredjedel av våra elever, så de som slutat i gym-

nasiet har ingen möjlighet att se vad deras förslag resulterar i.

Flera av de olika delprojekten önskar Helena att skolan tar in som en del i skolans arbete med sin egen utvärdering. Hon tänker framför allt på följande delar i projektet:

- Elevernas förväntningar på gymnasieskolan, där synpunkterna också kan följas upp under de tre åren i gymnasiet.
- Avgångselevers råd till blivande elever.
- Klassrådet som forum för utvärdering.
- Lärare byter klass.
- Personalen för dagbok.

– Visst kan det kännas som att allt det här tar tid från annat som man måste göra, men jag är övertygad om att det lönar sig i längden, säger Helena Renman. Med nöjda elever och nöjda lärare blir både arbetsmiljö och prestationer mycket bättre.

Fotograf i Vilhelmina: Erland Segerstedt.

Om Vilhelmina, Malgomajskolan och det europeiska pilotprojektet

Vilhelmina kommun har ca 8 000 invånare och ett gymnasium. På Malgomajskolan finns ca 600 elever och ungefär 55 lärartjänster (motsvarande heltid). Skolan har sju nationella program samt individuella programmet. Ungefär hälften av eleverna kommer från Vilhelmina, resten från grannkommunerna.

Den som vill veta mer om det europeiska projekt som Malgomajskolan deltog i kan hitta information på www.europa.eu.int/en/comm/dg22/poledu/indb-en.html eller gå via www.skolverket.se.

På Skolverkets hemsida finns en kortare sammanfattning av projektet och länk till den internationella hemsidan. På den internationella sidan finns projektets slutrapport, de olika ländernas nationella rapporter och mycket annat. Projektets titel är Pilot Project on Quality Evaluation in School Education.

Så här gjorde vi – exempel på lokalt utvecklingsarbete i skolan är den fjärde skriften i serien Verktyg för utvärdering. Skriften innehåller reportage om skolor och kommuner som valt att i det lokala utvärderingsarbetet använda sig av det material som kontinuerligt tas fram av Skolverket. Här finns också ett reportage om en skola som arbetat med utvärderingsfrågor i ett EU-projekt. Förutom reportagen innehåller skriften faktaavsnitt om Skolverkets arbete med utvärdering, uppföljning och provverksamhet.

Så här gjorde vi riktar sig till alla som ansvarar för eller är intresserade av utvärdering av skolans verksamhet.

Skolverket

www.skolverket.se